

۸۹۰۷۳

کاربرد عوامل شیمیایی از تهدید تا واقعیت (نگرشی بر جنگ تحمیلی)

نویسندگان: امیر چیذری - محمد ابراهیم مینایی - مهدی حسین زاده
نشانی: دانشگاه امام حسین(ع) - دانشکده علوم - گروه جنگ نوین

شیمیایی تمام زمینه‌ها از در اختیارگذاشتن مبنای علمی، مواد اولیه، کارخانه تولید مواد، تکنیک‌های بکارگیری و تجهیزات لازم، اقلام پدافندی را در اختیار رژیم عراق گذاردند. بیهوده نبود که تا قبل از جنگ دوم خلیج فارس ارتش عراق بنابر نظر بعضی از کارشناسان یکی از قویترین ارتشهای جهان شده بود.

- در زمینه در اختیارگذاشتن مواد شیمیایی می‌توان از گزارش کیهان مورخ ۶۳/۳/ به نقل از واشنگتن نام برد.
- ۶۳/۴/۴ روزنامه کیهان، آمریکا در آستانه عملیات خیبر دو تن گاز جامد در اختیار عراق گذاشت.
- ۶۳/۴/۶ روزنامه کیهان، یک سناتور آمریکایی: آمریکا سلاح شیمیایی به عراق داده است.

شورای امنیت سازمان ملل و کاربرد عوامل

شیمیایی در جنگ تحمیلی

با توجه به گزارشات بازرسان و تهیه و ارسال فیلم مصاحبه با مصدومین، انتقال مصدومین جهت مداوا به کشورهای اروپایی متأسفانه تنها کاربرد مواد شیمیایی در جنگ محکوم می‌گردید و از نام عراق به عنوان کشور بکارگیرنده عوامل شیمیایی نام برده نمی‌شد، در اکثر بیانیه‌ها تکیه بر پروتکل ۱۹۲۵ می‌باشد و کشورهای درگیر جهت خویشتن‌داری و ممانعت از

دفاع مقدس؛ به حق که چه نام شایسته‌ای را بر این صفحه ایثار برگزیده‌اند، صفحه‌ای که با رشادت ملت غیور ایران از تمامی قشرها رقم خورد و در نهایت به طور غرورآفرینی پایان یافت. به دلیل نگرشی که در این مقاله از دیدگاه کاربرد عوامل شیمیایی داریم بیشترین بحث تاریخ دفاع مقدس را به صورت بیان تاریخ و نتایج حاصله از کاربرد عوامل شیمیایی مطرح می‌نمائیم.

شهدای جنگ تحمیلی، علاوه بر شهدای سلاحهای متعارف بکار رفته در طول دفاع مقدس متأسفانه تعداد ۴۴۰۰ نفر از هموطنان عزیزمان و سربازان امام (زمان) عج) در این نبرد بر اثر تأثیر عوامل به شهادت رسیده و هزاران نفر در سطوح مختلف با عوامل آلوده شدند که متأسفانه تعداد نسبتاً کثیری از آنان در اثر ضایعات به ویژه خردل به تدریج در این دهه پس از جنگ به شهادت رسیده و تعدادی به نام مصدومین شیمیایی از ضایعات ناشی از آن رنج برده و سلامتی خویش را از دست داده‌اند.

در طول جنگ تحمیلی مانند جنگ جهانی اول بیشترین درصد کشته شدگان عوامل شیمیایی را خردل تشکیل می‌داد به طوریکه در طول این دو جنگ تلفاتی‌ترین عامل خردل بوده است.

- از ویژگیهای خاص جنگ تحمیلی می‌توان یک گونه اجماع بین المللی در مقابله با انقلاب اسلامی در همه زمینها را مشاهده نمود، به طور نمونه در زمینه عوامل

کاربرد سلاحهای شیمیایی در جنگ را خواستار می شدند.

روزنامه جمهوری اسلامی ۶۳/۳/۱۶

نماینده ایران در سازمان ملل ۲۴ مورد از حملات شیمیایی عراق بر علیه سپاهیان اسلام طی نامه ای تسلیم دبیر کل سازمان ملل شد، تاریخ کاربرد ۲۶ مارس ۱۹۸۴ در زمینه کمکهای کشورهای ارزیابی در ساخت سلاحهای شیمیایی می توان از کمکهای بی دریغ شرکتهای آلمانی در تجهیز مراکز تولید عوامل شیمیایی در سامرا نام برد. شرکتهای آلمانی به دلیل داشتن تجربیات عوامل در طی دو جنگ جهانی و داشتن صنایع شیمیایی پیشرفته کمک شایانی در عراق نموده بود.

از جمله ویژگیهای خاص جنگ تحمیلی می توان رشد و نرخ صعودی در تمامی زمینه های بکارگیری عوامل را نام برد.

به طور مثال در زمینه نوع عوامل تقریباً اکثر عوامل شناخته شده مورد استفاده قرار گرفت که مهمترین آنها عبارت بودند از:

- خردل، ارسنیک، اعصاب (سری V, G) عوامل خون، اشک آور و ...

- از نظر نوع و تنوع مهماتی به اشکال مختلف توپ، خمپاره، بمب هواپیما، اسپری، کاتیوشا و ...

- مکان بکارگیری شهر، روستا، مناطق نظامی

- تقریباً یکی از موارد بسیار نادری که بمباران شهر حلبه در داخل خاک عراق در سال ۶۶/۱۲/۲۷ بود که در طی آن حدوداً ۵۰۰۰ نفر کشته و حدوداً ۱۰/۰۰۰ مصدوم شدند.

- بکارگیری از سال ۶۲ و عملیات خیبر که به طور رسمی آغاز گشت و تا آخر جنگ به طور روزافزونی افزایش یافت.

- بمباران شهرها و روستاهای داخل خاک ایران مانند، سردشت، مریوان، آبادان، تهران، خرمشهر.

- عراق به طور متناوب از ابتدای جنگ تحمیلی عوامل شیمیایی را مورد استفاده قرار داد.

- لیکن به طور رسمی از عملیات خیبر در ۶۲ این کار شروع شد. بررسی عملکرد عراق به دلیل مراحل اولیه کاربرد توسط عراق بیشتر بمبارانها پراکنده و تعدادی در مناطق پرسنل نظامی و حتی تعدادی از بمبها عمل نکرده باقی ماند که مورد آزمایش و استناد ایران جهت ارائه به بازرسان سازمان ملل گردید.

لیکن از جانب ایران به دلیل کمبود امکانات، ضعف آموزش و کاربرد عوامل پایدار در منطقه مانند عوامل تاولزا متأسفانه تعداد شهدا و به ویژه مصدومین بد حال نسبتاً افزایش یافت.

۶۲/۱/۲۳ - بمباران منطقه عملیاتی خیبر با پرتاب حدوداً ۶ راکت محتوی عوامل شیمیایی که این عمل توسط هیات اعزامی از سازمان ملل متحد پس از مشاهده بمبهای عمل نکرده و مصاحبه با مصدومین مورد تایید قرار گرفت. در مجموع در عملیات خیبر ۱۶ مورد حمله شیمیایی بطرق گوناگون انجام گرفت که منجر به مصدومیت ۳۳۰۰ نفر و شهادت ۴۲ نفر گردید.

۶۳/۱/۶ - ارائه نخستین گزارش سازمان ملل - گزارش ۲۸ ص خردل و اعصاب (تابون) برای اولین بار در جهان

۶۳/۱/۲۳ - تهاجم به جزایر مجنون با عوامل تاولزا
۶۳/۱۲/۱۶ - عملیات بدر

از ۱۳ تا ۲ مارس ۱۹۸۵، ۷۷ بمب، ۲۳ راکت + ۶۳۹ گلوله توپ و مصدوم شدن ۲۳۳۱ شهادت ۳۸ نفر

۳۳ مرحله حملات ش از ۲۲ اسفند ۶۳ تا اواخر فروردین ۶۴ خردل و اعصاب

۶۴/۱/۱۹ - عملیات ۶۴/۱/۲۰ - ۱۶۱۴ مصدوم

فروردین ماه در شلمچه و خرمشهر بکارگیری عامل اعصاب

۶۶/۱۹/۲۰ شلمچه ۲۰۰ مصدوم خردل

۶۶/۱/۲۱ اعصاب کاتیوشا

۶۶/۱/۱۵ روستاهای شمال عراق به مدت ۲ ماه

۶۶/۱/۲۷ روستای آلوت

۶۶/۲/۲ ورود تیم سازمان ملل به ایران در تاریخ

۶۶/۲/۱۸ و گزارش چهارم سازمان ملل .

۶۶/۴/۷

از شهر ۱۲۰۰۰ نفری ۸۰۲۵ مصدوم ۱۵۰۰ نفر زخمی

۱۳۰ شهید (۲۰ نفر ۱۰) مابقی در طی ۷-۱۰ روز

اسفند ۶۶ والفجر ۱۰

۶۶/۱۲/۲۵ بکارگیری عوامل اعصاب در مناطق

عملیاتی جنوب

۱۱/۳۰ روز ۶۶/۱۲/۲۷ حلبچه - ۵ شهید ۲۷ مصدوم

۱۵/۳۰ دقیقه روز ۶۶/۱۲/۲۶

۶۶/۱۲/۲۱ روستاهای قلعه چی در حدود ۳۰۰ بمب به

کار رفت - روستای قلعه چی ۱۱ بمب

۶۷/۱/۸ ورود هیئت کارشناسی سازمان ملل به تهران

۶۷/۱۱/۲ روستاهای کافی - دینار - بالک - هجرت

و ۱۰ مورد عامل اعصاب

۶۷/۱/۲ شهر نودشه ۸ بمب خردل ۱۳۰ شهید و ۱۰۰

نفر مصدوم

۶۷/۱/۴ روستاهای قلعه چی، دزلی ۱۰۰ مصدوم، ۱۰

شهید

۶۷/۱/۲ روستای نماژ ۶ بمب، ۲۰ بمب در اطراف ۳۰

شهید، ۳۰۰ مصدوم

۶۷/۱/۲۱ حمله به فاو و توپ عامل اعصاب و سیانید

۶۷/۲/۱ - روستاهای دارخوین هویزه، بکارگیری

عوامل اعصاب جاده اهواز، آبادان - اهواز،

خرمشهر و روستاهای اطراف

۶ هفته بدر ۳۳ مرحله شیمیایی عمدتاً گاز اعصاب

شهید و مجروح شدن ۲۶۰۰

۶۴/۱۲/۲۱ - ارائه سومین گزارش سازمان ملل

عملیات بدر ۶۴ شهید ۲۵ نفر قبل از رسیدن به

اورژانس و شهادت ۳۹ نفر در اثر خردل در بیمارستان

خارج از کشور

بیمارستان صحرایی حضرت فاطمه (س) در ساعت ۱۵

، ۴۰/۱۲/۸ آبادان زمان حمله ۶۴/۱۲/۷ با ۱۲ بمب .

- در سال ۶۴ عملیات مهمی که صورت پذیرفت

عملیات والفجر ۸ در فاو بود. در این عملیات

ویژگیهایی وجود داشت که عبارت بودند از:

- افزایش حجم بکارگیری عوامل شیمیایی توسط عراق

- تنوع بکارگیری مهمات - افزایش بکارگیری توسط

هوایما به روش اسپری

- بکارگیری عوامل به صورت همزمان که علائم

مسمومیت چند نوع عامل در یک زمان در بدن بروز

می نمود. این روش بکارگیری متأسفانه درمان را با

مشکل مواجه می نمود.

۱- ارتفاعات شاخ شمیران ۶۵/۱/۱۶ - ۲ ارتفاعات

سومار ۶۵/۱/۲۲ - ۳ ارتفاعات گولان در غرب

۶۵/۲/۲۵ - ۴ فلکه شهرانی ۶۵/۲/۵ - ۵ ارتفاعات

حاج عمران ۶۵/۲/۳۴ - ۶ اشغال ۶۵/۲/۲۷ ۶۰۰ نفر

مصدوم اعصاب تعدادی مصدوم با خردل

۶۵/۱۰/۴ - کربلای ۴ حملات با توپخانه و هوایما در

خرمشهر و آبادان مهمترین ۸/۳۰ صبح جمعه ۶۵/۱۰/۵ در

منطقه آبادان خردل ۲۰۰۰ مصدوم و ۲۷۰ نفر شهید

سومار ۶۵/۱۰/۱۰ + ۲۴۰۰ ۲۰ شهید

شلمچه ۶۵/۱۰/۱۹ بامداد ۶۵/۱۰/۱۹ کربلای ۵ شهید ۱۷۰

۶۵/۱۲/۲۵ - صالح ۲۵۰۰

عملیات مهم در این سال کربلای ۵ که به ویژه در

کربلای ۵ شاهد حملات وسیع عراق بودیم.

۶۷/۴/۴ حمله به جزایر مجنون ۱۶۶ مصدوم + ۶ شهید

۶۷/۵/۱۱ بمب هواپیما حاوی خردل

در طول سال ۶۷ بویژه در مراحل بازپس گیری که از فروردین ۶۷ شروع شده بود عراق از عوامل شیمیایی به عنوان یک برگ برنده استفاده می کرد - در ابتدا کاربرد عوامل شیمیایی به همراه آتش تهیه سنگین (بیشتر عوامل ناپایدار) و سپس حرکت جهت تصرف مناطق مورد نظر انجام می پذیرفت، گرمای مناطق جنوب و خستگی مفرط نیز به افزایش کارایی مهمات شیمیایی می افزود.

بررسی اجمالی اقدامات آموزشی و درمانی

با توجه به اینکه برای اولین بار در تاریخ جنگهای ایران با سلاحهای شیمیایی مواجه شدیم روند آموزشی و درمانی دارای درصد رشد بسیار بالایی بوده است. در زمینه آموزش می توان آموزش نیروهای مردمی و بسیج ادارات و سایر ارگانهای مرتبط با دفاع مقدس را نام برد، بیشتر زمینه آموزشی در حدود آموزشهای پدافند انفرادی

از قبیل آشنایی پدافندی مثل ماسک و لباس حفاظتی نحوه شناسایی منطقه آلوده به علائم مسمومیت عوامل و نحوه امداد و درمان عوامل شیمیایی بوده است.

در زمینه درمانی نیز اقدامات وسیعی توسط نیروهای نظامی خانواده پزشکی ایران صورت پذیرفت به طوریکه ارقام شاهد بر این مدعی است و نتیجه این امر که با توجه به افزایش حجم و توسعه کاربرد عوامل توسط عراق تعداد شهداء و مصدومین بدحال روز بروز کاهش یافت و این امر مرهون زحمات شبانه روزی یگانهای پدافندی مراکز آموزشی و تیمهای پزشکی در طول دفاع مقدس بود.

در زمینه درمانی یکی از اقدامات مثبت، جداسازی مراکز درمانی و قرنطینه مصدومین شیمیایی از سایر مصدومین بود که این امر موجب کاهش میزان گسترش عوامل به سایر پرسنل گردید.

تاریخ حملات شیمیایی	دفعات بکارگیری توسط عراق	شهدا (نفر)	مجروحین (نفر)
از شروع جنگ (۲۲ سپتامبر ۱۹۸۰ الی صدور بیانیه (۳۰ مارس ۱۹۸۴)	۸۳	۱۱۶	۴۴۵۰
از ۳۰ مارس ۱۹۸۴ الی صدور بیانیه (۲۵ آوریل ۱۹۸۵)	۲۹	۴۲	۲۹۶۶
از ۲۵ آوریل ۱۹۸۵ الی صدور بیانیه (۲۱ مارس ۱۹۸۶)	۶۹	۱۰۴	۱۵۰۰۰
از ۲۱ مارس ۱۹۸۶ الی صدور بیانیه (۶ ژانویه ۱۹۸۷)	به دفعات	آمار وجود ندارد	۱۰۰۰
از ۶ ژانویه ۱۹۸۷ الی ۸ آوریل ۱۹۸۷	بیش از ۱۵ بار	آمار وجود ندارد	۳۸۹۳
مجموع کل (از شروع جنگ ۲۲ سپتامبر ۱۹۸۰ الی ۸ آوریل ۱۹۸۷)	بیش از ۱۹۶	بیش از ۲۶۲	۲۷۳۰۹

از روزنامه جمهوری اسلامی

جدول حملات شیمیایی انجام گرفته توسط ارتش عراق علیه اهداف نظامی و غیرنظامی در ایران

تاریخ حمله	مکان	نوع گاز سمی	طریقه یا وسیله پرتاب	ضایعات و تلفات	اظهارات	دفعات بکارگیری
اوائل جنگ	شلمچه	اعصاب	نامعلوم	مشخص نیست	رنج از سرگیجه	۱
اوائل جنگ	میمک	-	نامعلوم	مشخص نیست	-	۱
۵۹/۱۰/۲۳	هلاله - نینخالار	-	توپخانه	شهادت ۷-۱۰ نفر		۱
اوایل ۱۳۶۰	هویزه	اعصاب	خمپاره	یک نفر مجروح		۱
۶۰/۳/۱۳	ارتفاعات الله اکبر	اعصاب	توپخانه	مشخص نیست	تهوع شدید	۱
۶۰/۴/۱	پل نادری	اعصاب	خمپاره	مشخص نیست	سوزش شدید چشم - درد سینه	۱
۶۰/۹/۲۹	خرمشهر	اعصاب	توپخانه	مشخص نیست		۱
۶۱/۷/۲۴	آبادان	اعصاب	-	مشخص نیست		۱
۶۱/۷/۳۰	ساوجی	اعصاب	توپخانه	مشخص نیست		۱
۶۱/۸/۵	موسیان	اعصاب	توپخانه	۴ شهید و ۱۶ مصلوم		۱
۶۱/۸/	ارتفاع ۱۷۵	خردل	خمپاره	نامعلوم		۱
۶۱/۸/	ارتفاع ۱۷۵	اعصاب	توپخانه	۹ شهید	سوزش و تحریک چشم	۲
۶۱/۹/۲۸	تنکاب	-	توپخانه	مصلومیت چند نفر		۱
۶۱/۱۰/۳۰	شلمچه	-	خمپاره	-		۱
۶۱/۱۱/۵	گردونه بایوه	-	توپخانه	احساس خفگی ۵ نفر		۱
۶۱/۱۱/۵	کردستان	-	توپخانه	مسموم شدن تعداد زیاد	احساس خفگی - سوزش چشم - بوی الکل	۱
۶۱/۱۱/۱۹	شرحانی	-	توپخانه	-	سوزش چشم - حالت تهوع	۱
۶۱/۱۲/۵	شلمچه	-	توپخانه	-	درد گلو و بینی	۱
۶۲/۱/۱۳	فکه	-	خمپاره	-	تهوع	۱

۶۲/۱/۶	پایگاه نقابی	-	خمپاره	-	مسمومیت شدید - تهوع	۱
۶۲/۱/۹	سومار	-	توپخانه	۴ مصدوم	احساس گیجی	۱
۶۲/۱/۱۸	سومار	-	توپخانه	چندین رزمنده مجروح	تهوع	۱
۶۲/۳/۲۱	دویرج	-	توپخانه	چندین رزمنده مجروح	احساس خفگی و گیجی	۱
۶۲/۵/۱۷	تامارچین	تهوع	بمباران هوایی	-	اثر تهوع آور بعد از بمباران	۱
۶۲/۵/۱۷	سیموهرش	تاووزا	بمباران هوایی	۲۴ مجروح	تاوولهای زیاد همراه با تهوع	۱
۶۲/۵/۱۷	حاج عمران	تاووزا	بمباران هوایی		احساس تهوع و سرگیجه	۱
۶۲/۵/۱۸	پیرانشهر	-	بمباران هوایی	۱۰ مجروح	احساس تهوع و سرگیجه	۱
۶۲/۵/۱۸	تمرچین	خردل	بمباران هوایی	۳۹ مجروح	-	۲
۶۲/۵/۱۸	تمرچین	خردل	بمباران هوایی	۲ شهید ۱۱۸ مجروح	مؤثر روی چشم	۱

منابع

۸- دویست خبر در مورد کاربرد سلاحهای

شیمیایی عراق علیه ایران - وزارت سپاه

پاسداران انقلاب اسلامی

۱- سری مجلات پزشکی کوثر - یادداشت‌های

پزشکی از جنگ شیمیایی - سید عباس فروتن

۲- نشریه آزادگان

۳- روزنامه جمهوری اسلامی ایران

۴- روزنامه کیهان

۵- ستاد تبلیغات جنگ - مراکز اسناد

۶- مصاحبه با برادران حاضر در مناطق عملیاتی

۷- تجربیات شخصی و حضور در مناطق عملیاتی و

بیمارستانی

9- Burck, G.M, Chemical weapons
proliferation, Greenwood pressed.
Pages 114-1710- Chemical warfare in the IRAQ -
IRAN war - Sipri May, 1989